

Anmeldelser

Højskolesangbogen i dansk

Aage Jørgensen

Kasper Lezuik Hansen og Mette Møller Jørgensen: *Højskolesangbogen i dansk*. Dansk lærerforeningens Forlag, Frederiksberg 2018. 144 sider.¹

Den foreliggende undervisningsbog omhandler den danske af alle bøger, *Højskolesangbogen*, for så vidt som den fokuserer på nogle af sangbogens temaer med henblik på, hvordan tekster placeret i dem bidrager til forståelsen af dansk identitet og forskydningerne i den gennem de århundreder, som sangbogen dækker. Af de mange temaer fokuseres på aften- og kærligheds- samt på landskabs- og storbyangene – og tværgående og mest tungtvejende på salmerne. N.F.S. Grundtvig figurerer adskillige steder i bogen, men først og fremmest har han fået sit eget kapitel.

Første kapitel er helliget sangbogens aftensange, de, hvor solnedgangen åbner for refleksion over tilværelsens mørke sider, og de, hvor den åbner for indsigt i en skønnere verden. Thomas Kingos “Den klare sol går ned” minder os nøgternt om, at vi skal dø, mens Johannes Johansens “Du som har tændt millioner af stjerner” spreder lys i vort indre mørke. Midtvejs forsikrer Christian Richard os i “Altid frejdig, når du går” om, at Fader-

¹ Jf. udgiverne, “Danmarks vigtigste digtologi, eller hvorfor man bør undervise i Højskolesangbogen”, *Dansknøter*, 2017, nr. 4, 24-27.

vor, altså gudsfortrøstningen, kan holde mørket nede og ude. De tre tekster findes også i *Den Danske Salmebog*.

“Danske landskabsdrømme” hedder det næste kapitel, der på basis af et spinkelt materiale anskueliggør, hvordan skiftende tiders digtere har konstrueret og fortolket landskabet på baggrund af f.eks. skiftende politiske forhold – for nu slet ikke at tale om den tradition, som man overtager og broderer videre på. Ganske vist anfører bogen, at f.eks. nationalsangens yndige land er der forlods og “blot” genkendeliggøres “ved hjælp af en allerede kendt form, nemlig det maskuline og det feminine i forening” – landet står med hærdebrede bøge og bugter sig pigeligt i bakke, dal! Det omtales ikke, at Oehenschläger oprindeligt leverede 12 strofer og først efterhånden kom på det rene med, hvad der *ikke* fungerede, en lærerig proces at følge, om man vil forstå, hvad fædrelandsdigtning egentlig er og fordrer. I øvrigt holder nationalsangen sig på sjællandsk jord, mens Mads Hansens “Jeg ved, hvor der findes en have så skøn” snarere henviser til den fynske natur som identifikationsramme. De norske fjelde afskrev Grundtvig jo med “Langt højere bjerge”, og den jyske brune hede var det kun Blicher, der insisterede på som fødestavn.

Kapitlet om kærlighedssangene er centreret om Grundtvigs “Det er så yndigt at følges ad” til belysning af (fordommen om) “den rigtigste kærlighed”, den i romantikkens tankegang solidt forankrede forestilling om, at “kærligheden mellem mand og kvinde i ægteskabet [er] den samme som troens kærlighed mellem mennesket og Vorherre”. Denne forestilling relativiseres med henvisning til den barokke Kingo, der uden at få sved på panden mægtede at skelne mellem Guds-kærligheden og den evidente sanselighed i “Candida”-digtet – samt til flere moderne poeter, som har turdet se bort fra heteronormativiteten (f.eks. Jens Rosendal i “Du kom med alt det der var dig”). Kapitlet griber til sidst endnu længere bagud, til folkevisen med “Harpens Kraft” som eksempel; her er normaliteten jo det ud fra slægtshensyn arrangerede bryllup, som imidlertid udfordres af den ustyrlige seksualitet. Endelig omtales “En yndig og frydefuld sommertid”, som kaldes en folkevisse, selvom den har andre formelle træk; det overlades til læserne at fundere over, “hvilken type kærlighed digtet udtrykker”, og man kan jo så håbe, at den prærietistiske tone vil bringe dem på sporet af, at “rosen” måske (som f.eks. hos Brorson) er den elskværdigste af alle.

Kapitlet “N.F.S. Grundtvig” kommer efter sagens natur vidt omkring, med afsæt i “Velkommen i den grønne lund”, hvis danskhed måske lidt

for ubetænksomt associeres med nationalisme. Sangen opfordrer rigtignok folket til selvfejring, men var det at synge på dansk "i datidens spændte politiske klima en politisk ytring i sig selv"?² Skolesynet, næste punkt på dagsordenen, får man et godt indblik i gennem samlæsning af et klip fra *Skolen for Livet* og sangen "Er lyset for de lærde blot". Og hvad angår kristendommen, tyr bogen til en sammenligning mellem Thomas Kingos "Far verden, far vel", som ganske vist ikke står i *Højskolesangbogen*, og Grundtvigs "O kristelighed". Det kors for tanken, at den danske folkekirke er en statskirke, klares ved, at troen som hjerteangivende angiveligt mægter at unddrage sig statsindblanding. Og vores "glade kristendom" bringes vi til forståelse af via det, der indeholdes i slagordet "Menneske først, kristen så". Hvor Kingos verden er bedragerisk som skrogis, er Grundtvigs jo et sted, hvor vi i livstræets skygge kan nyde velsignelsens kalk.

Det femte kapitel er grundtvigsk betitlet, "Giv mig, Gud, en salmetunge", men tilgodeser de tre øvrige i det klassiske salmestkor. Af Kingo bringes tre af morgensangene fra 1674 i spil til belysning af ortodoksiens bastante grænsedragning mellem mennesket og den Gud, der sidder med alle esserne, og som optakt til en belysning af opblødningen i 1700-tallet via den pietistiske inderlighed, det intimt nære gudsforhold, som fra tid til anden kan krænge over i vammelsød følelsspornografi. Det sker ikke i Brorsons "Den yndigste rose", der eksempelanalyseres, selvom den vel egentlig er ret let at gå til. At rosen ligervis som tidslernerne har torne, halvklares med en henvisning til torne kronen som lidelsenssymbol. Med "Mit hjerte altid vanker" kommer vi tættere på et jeg, der med sine længselssukke vil lokke frelseren i hjertet ind.

Kapitlet "Storbyen" er, ikke specielt indlysende, tænkt som basis for et samarbejde mellem dansk og samfundsfag. Her ses teksterne, en flok digte om København o. 1930,³ netop som københavnske og i øvrigt med teoretisk forankring hos den tyske sociolog Georg Simmel, hvis vekselvirkningsbe-

² Man husker, at Peter Hiort Lorenzen 11. november 1842 talte dansk og vedblev dermed, men jo i den slesvigske stænderforsamling, der var tysksproget. I "den grønne lund", dvs. Suserup Lystskov ved Mern, hvor Grundtvig-sangen første gang blev sunget (28. maj 1843), kunne sproget selvfølgelig ikke provokere nogen.

³ Dengang var hovedstaden ene om æren; siden har Aarhus som bekendt markedsført sig som "verdens mindste storby".

greb kan pege mod både fællesskabsoplevelsen og ensomhedsfølelsen. De tekster, som behandles, er velkendte: Poul Henningsens “Byens lys”, Sven Møller Kristensens “Sangen om Larsen” og Jens August Schades “Man ser en virksom by”.

Generelt savnes et udblik over *Højskolesangbogens* historie og forholdet til selve højskoletraditionen. Litteraturlisten omfatter forunderligt nok ikke Karl Baks *Højskolesangbogens historie. Et bidrag til den grundtvigske folkehøjskoles historie*, 1977. Det pointeres ganske vist indledningsvis, at sangbogens udgaver dels har ladet sig påvirke af det faktiske “forbrug”, og dels har påvirket dette gennem optagelse af nye tekster – uden at det er gået ud over den klassisk-kanoniske grundstamme. Men bogen holder sig i hvert fald til 18. udgave, 2006.⁴

Det nævnes også begyndelsesvis, at læsningerne vil fokusere på metaforikken. Metaforbegræbet forklares som udtryk for et forhold mellem “målområde” og “kildeområde”. Den kinglyske omtale af menneskets krop som “en ormesæk” (der hver morgen opstår og i tidens fylde vil genopstå) giver anledning til følgende formulering: “Lige så naturligt som en metafor, hvor aftenmørket er kildeområde for målområdet død, bliver det ‘at vågne næste morgen’ kildeområde for målområdet genopstandelse og evigt liv.” Der må være en mindre firkantet måde at sige det på! Ormesnakken genkommer i forbindelse med “Den yndigste rose”, der som nævnt analyseres, og vel at mærke under overskriften “Brorson – når ormen gnider sig op ad Guds bukseben”. Barok bramfrihed modstillet pietistisk sleskhed.

Salmetyngden i bogen kunne have givet anledning til en refleksion over forholdet mellem *Den Danske Salmebog* og *Højskolesangbogen*, gerne med særligt fokus på Grundtvig-teksterne. I al korthed forholder det sig således, at Grundtvig indtager førstepladsen begge steder, i salmebogen med 163 numre (ud af i alt 791)⁵ og i sangbogen med 86 numre (ud af i alt 572). Fællesmængden udgør 69 numre. På de følgende pladser i salmebogen finder man Brorson og Kingo med henholdsvis 113 og 82 numre, og på de følgende pladser i sangbogen finder man Ingemann og Jeppe Aakjær med henholdsvis 23 og 18 numre.

⁴ 1. udgave kom i 1894. 18. udgave (2006) indeholder 572 sange, samme antal som 17. udgave (1989), men 166 er nye. I skrivende stund forbereder et seksmandsudvalg med fhv. højskoleforstander Jørgen Carlsen i spidsen en ny udgave.

⁵ Til de 163 originale Grundtvig-salmer følger sig 90 oversættelser/bearbejdelser.

Digte bliver jo ikke sange, før teksten finder en melodi, som så at sige passer til den. Denne problematik belyses i et afsluttende kapitel, udarbejdet af Chr. Westergaard med henblik på et undervisningssamarbejde mellem dansk og musik. Ved indgangen til kapitlet bringes et foto af den berømte penneprøve (tekst og melodi) i *Codex Runicus*-håndskriftet af *Skånske Lov*, som regnes for at være Nordens ældste folkeviseoptegnelse: “Drømdæ mik æn drøm i nat / um silki ok ærlik pæl [kostbart tøj]”. En sang er det knap nok, men meningen er vel at pege på den banalitet, at højskolesangen har rødder “så gamle som musikken selv”. På højskolen bidrager sangen mest til at “løfte i flok”, i anden sammenhæng måske til at “holde en takt”. Melodien, pointerede Johannes V. Jensen, kan være tekstens halve lykke, hvis den ellers, med Carl Nielsens jævne ord, slutter om den som en handske. Men den generelle samspilssnak kan meget vel blive luftig og vidtløftig. På det konkrete niveau inddrages flere melodier til Grundtvig-tekster, bl.a. Nielsens til “Påskeblomst, hvad vil du her”.

Det ville have været naturligt, om bogen havde bragt et foto af *Højskolesangbogen* med Niels Skovgaards omslagstegning af harpespilleren, der musicerer for Holger Danske, og det tilhørende, på det sidste i krænkel-sesdebatten så voldsomt omtalte, Kai Hoffmann-citat “Den danske sang er en ung, blond pige”, evt. med en tilføjet oplysning om, at det tidligere var Ingemann-citatet “Det var de danske skjalde, der sang”, som indtog pladsen.

Det anføres i indledningen, at det var den aarhusianske teolog og filosof Jørgen Bukdahl, som lancerede metaforen, at højskolesangen udgjorde et remtræk til virkeligheden. Undervisningsministeriets Sorø-møde 2007 blev afholdt under overskriften “Skolen for livet – remtrækket til virkeligheden”, og Bertel Haarder, den daværende minister, var med sin højskoleforankring selvfølgelig på det rene med, at udtrykket *ikke* stammede fra universitetsmanden Jørgen K. Bukdahl, men fra dennes far, højskolemanden, den berømte Askov-lærer Jørgen Bukdahl.⁶

På side 100 læser man, at Grundtvig-salmen “De levendes land” i *Højskolesangbogen* kaldes “O kristelighed”. Der er nu forskel! “De leven-

⁶ Udgiverne anvender ganske vist metaforen i en anden citatsammenhæng: Højskolesangen er “et remtræk, som forbinder højkultur [finkultur] med folkelig kultur” (5; uden kildeangivelse). Ifølge Finn Slumstrup, “Jørgen Bukdahl og det folkelige åndsliv”, i Else Marie Bukdahl (red.), *Jørgen Bukdahls skrifter og tanker*, 2015, 49, er “remtræk til virkeligheden” et fast Bukdahl-udtryk; jf. også side 92.

des land”: 1824, trykt 1883, salmebogens nr. 561, med titlen “Jeg kender et land”, 13 strofer. “O kristelighed”: 1824/1853, salmebogens nr. 321, 7 strofer.

Bogen er smukt illustreret, men især om de illustrationer, der adskiller kapitlerne, gælder, at forbindelsen med teksterne er løs. Hvorfor f.eks. lige netop østrigske Egon Schieles “Omfavnelsen” som optakt til kapitlet “Kærlighedssange”? Hertil kommer, at illustrationsoplysningerne nogle steder er urimeligt sparsomme. Et par eksempler: Donna Grethen-illustrationen side 50 er udateret; det kunne have været oplyst, at hun residerer i Berkeley i Californien, og at der er tale om en variation over Gay Pridebevægelsens flag, først brugt i forbindelse med Manchester Pride, 2001. Det på side 57 gengivne Hans Nikolaj Hansen-maleri til “Harpens Kraft” er heller ikke dateret, men det ville have været en hjælp, om kunstnerens årstal (1853-1923) var blevet oplyst. Dateringen af Carl Thomsens tegning på side 99 til B.S. Ingemanns *Morgensange* er forkert; den lavtflyvende engel er ikke som sangene fra 1837, men fra en 1889-udgave med titlen *Morgen- og Aften-Sange*.

Indledningen pointerer, at man ved at synge fra *Højskolesangbogen* ud over at føle sin identitet *forankrer* den i et folkeligt fællesskab. Velgørende er det, at den folkelige fællesskabsfølelse ikke hænges op på en national følelse eller en nationalistisk ideologi (som jo meget let kan blive fællesskabskrænkende). Et foto af maratonsangen ved Vartov Kirke antyder forresten, at også andre, f.eks. ungdomskulturelle, fællesskabsfølelser kan være i spil. Eller måske er der blot tale om svigtende koncentrationsevne?

Bagved skimtes en pædagogik med mindelser om den sorte skoles snarere end om højskolens med anvisninger af typen: “I skal arbejde i matrixgrupper”, “Sæt jer i grupper af tre”, “Sæt jer sammen parvis”, “Lav en analyse og fortolkning” osv. Der er opgaveformuleringer, arbejds spørgsmål og forslag til videre arbejde. Eleverne skal læse, finde, lave, undersøge, diskutere osv.⁷

⁷ Af egentlige fejl er der få: “allen stund” (76) har notemærke, men ikke note; “salmetulange” (85 ff.); “en svale ej tør lede” (97) fordrer forklaring: “turde = behøve at”; “enkelthed” (100) > enkelhed.